

**EĞİTİM SEN**  
**ŐUBE YÜRÜTME KURULLARI**  
**EĞİTİM NOTLARI**

**Eğitim Sen Yayınları**  
**Ankara, Őubat 2024**

## **EĞİTİM SEN**

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası

### **Adına Sahibi**

Kemal Irmak

### **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Zülküf Güneş

### **Dizgi / Tasarım**

Serpil Ergün

### **Yayın Yönetim Yeri**

Cinnah Cad. Willy Brandt Sokak No: 13 06680

Çankaya / ANKARA

**Tel:** +90.312 439 01 14 (pbx) / Fax : +90.312 439 01 18

**Web:** [www.egitimsen.org.tr](http://www.egitimsen.org.tr)

**E-mail:** [bilgi@egitimsen.org.tr](mailto:bilgi@egitimsen.org.tr)

Eğitim Sen tarafından e-kitap olarak hazırlanmıştır.

Yayın hakkı Eğitim Sen'e aittir.

# İÇİNDEKİLER

EĞİTİMDE DÖNÜŞÜM: SÜREÇ, POLİTİKA VE UYGULAMALAR .....	5
Türkiye’de Eğitimin Ticarileştirilmesi ve Dinselleştirilmesi .....	8
Türkiye’de Eğitimi Dinselleştirme Süreci .....	11
‘Piyasa ve Din Merkezli’ Eğitim Değil, Laik-Bilimsel Eğitim Savunulmalıdır .....	15
Son Söz .....	18
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE KADIN EMEĞİ .....	20
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Dayalı Ayrımcılık .....	20
Kız Çocuklarının Eğitim Haklarına Yönelik Müdahaleler Artıyor .....	21
Eğitim Müfredatı ile Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Yeniden Üretiliyor .....	22
Gizli/Örtük Müfredat ile Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sürdürülüyor .....	23
Karma Eğitime Müdahalelerle Harem Selamlık Politikalar Dayatılıyor .....	23
Meslek Liselerinde Cinsiyetçi İş Ayrımları Dayatılıyor .....	24
Eğitimin Dinselleştirilmesi Cinsiyet Ayrımcılığını Derinleştiriyor .....	24
Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddet Son 20 Yılda Hiç Olmadığı Kadar Arttı .....	24
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Emek Sömürüsü Çalışma Yaşamında Sürdürülüyor .....	26
Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Sorunlara Karşı Çözüm Önerilerimiz .....	28
SENDİKAL ÖRGÜTLENME VE İLETİŞİM .....	31
Örgütlenme ve İletişim .....	32
Emekçilerle İletişim Nasıl Kurulmalı? .....	33
Sendikal Örgütlenmenin Biçimi .....	35
İç Örgütlenme / Dış Örgütlenme .....	37
Son Söz .....	39



## EĞİTİMDE DÖNÜŞÜM: SÜREÇ, POLİTİKA VE UYGULAMALAR

Dr. Erkan AYDOĞANOĞLU\*

Toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısını oluşturan en temel özelliklerin başında insan yetiştirme modeli gelir. Çocukların yetiştirilmesi (pedagoji<sup>1</sup>) sürecinin düzgün işlemesi, sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulması açısından önemlidir. Bu durum, aynı zamanda toplumların ilerlemesi ve gerçek anlamda özgürleşmesi açısından büyük önem taşır.

Zorunlu eğitim, bir hak olarak görülmesi gereken eğitimi, egemen sınıfın ihtiyaçları ve amaçlarına uygun bir içerikte bir zorunluluk olarak gördüğü için sadece bir eğitim sorunu değil, aynı zamanda bir özgürlük sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Temelde kapitalist toplumsal inşa sürecinin öncelikli mekanizması olarak ortaya çıkmış, eğitimin kurumsal bir yapı kazanmasıyla birlikte temel bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir.

Batıda Eski Yunan'da ve Roma'da eğitimin temel amacı, 'siyasi otoriteye bağlı vatandaşlar yetiştirmek' olarak görülürken, Orta çağ eğitiminde Kilise'nin egemenliğinin bir yansıması olarak bütünüyle dini amaç güdülmüş ve eğitimde dinin etkisi belirleyici olmuştur.

Zorunlu eğitimin tarihine bakıldığında, Prusya'da 1819 yılında beş temel amacı gerçekleştirmek için oluşturulduğu görülür. Bunlar; 1- Orduya itaatkâr asker yetiştirmek, 2- Maden ocaklarında çalıştırılmak üzere itaatkâr işçiler yetiştirmek, 3- Hükümete azami düzeyde tabii olacak sivil hizmetliler yetiştirmek, 4- Kurumlarda çalışacak memurlar yetiştirmek, 5- Önemli konularda birbirine yakın düşünen yurttaşlar yetiştirmektir. Bu anlamda zorunlu eğitimin amacı çocukların yetiştirilirken, onların entelektüel gelişimlerini arttırmayı değil, 'boyun eğme' ve 'itaatin' temel olduğu bir toplumsallaştırma sistemini yerleşik hale getirmektir<sup>2</sup>.

---

\* Eğitim Sen Eğitim Uzmanı.

- 1 Pedagoji, eski Yunancada çocuk yönetmek anlamına gelen "Paidagogeo" kelimesinden türemiştir. Antik Yunanda pedagoglar, sahiplerinin yani özgür yurttaşların oğullarının (o dönem kız çocuklarının eğitim alması yasaktır) eğitimlerini denetleyen kölelerdir. O dönem çocuğun yetiştirilmesinde görevli köleler olarak çocukları okula götüren, çantasını taşıyan, onların bakımı ile uğraşan kişilere pedagog denilmiştir. Kelime Latince "çocuk eğitimi" anlamına gelmektedir.
- 2 Matt, HERN, Alternatif Eğitim/Hayatımızın Okulsuzlaştırılması, çev: Eylem Çağdaş Babaoğlu, Kalkedon yayınları, 2008, İstanbul, s. 74-77.

## **EĞİTİM NOTLARI**

Eğitimin amacı, bireylerin küçük yaşlardan itibaren zorunlu olarak birtakım ölçütlere göre biçimlendirilmesidir. Bu şekilde eğitim üzerinden egemen toplumsal sisteme uyumlu hale getirilmiş, sistemin kurallarına itiraz etmeden itaat eden bireyler yetiştirmek, sistemin yeniden üretiminin sağlanması açısından önemlidir. Toplumun itaatkâr bireylerden oluşması, toplumsal denetimi ve toplumun oto denetimini (kendi kendini denetleme) kolaylaştırır. Çünkü itaat eden, sorgulamayan insanların düzeni dönüştürmek için harekete geçirilmesi çok daha zordur. Eğitimin temelleri üzerine yazılan kitaplar, gerek üretici güçlerin yaratılması (örneğin, alt sınıf çocukları için işçi sınıfı meslekleri, üst sınıf çocukları için idari ve profesyonel pozisyonlar) ve gerekse sosyal katman, siyasal hiyerarşi ve kültürel hegemonyanın sürdürülmesi bakımından okulların, toplumda egemen olan düzeni yeniden ürettiği şekilde ifade edilebilecek bir önyargıyı dile getirirler<sup>3</sup>.

Eğitim süreci, parçası olduğu toplumsal yapının egemen ideolojisini yeniden üretilmesinde en önde gelen araçlardan birisidir. Bu süreç, toplumsal üretiminin eğitimden beklediği diğer işlevlerinin de yerine getirilişi ile iç içe geçmiştir. Kapitalizm açısından baktığımızda yetişmiş insan gücü gereksinimi eğitim süreci üzerinden karşılanarak toplumsal iş bölümü konumları için bireyler seçilir ve bireyin değil, sistemin ihtiyaca göre yetiştirilirler.

Seçme, yetiştirme ve yerleştirme sırasında hiyerarşik toplumsal yapının, sınıfsal farklılıkların yapısına uygun özellikler korunarak, eğitim üzerinden sınıfsal farklılaşmanın ve bireysel rekabetin uzun ömürlü olması sağlanır. Bu da bir bakıma, var olan kapitalist toplumsal iş bölümünün meşru, doğal ve hatta kaçınılmaz olduğu, bunu değiştirmenin çok zor olduğu görüşünün peşinen kabul edilmesi ve nesilden nesle aktarılması anlamına gelmektedir.

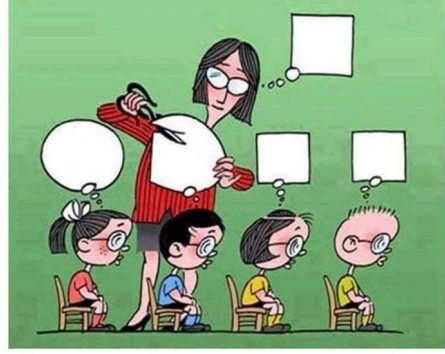
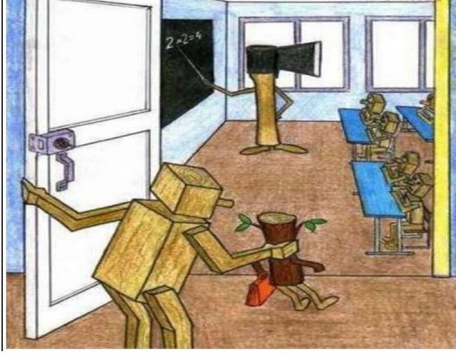
Toplumsal değişme, toplumun yapısındaki değişmedir. Toplumsal yapı, toplumsal kurumların belirlediği toplumsal ilişkilerden oluştuğuna göre, değişme; ilişkilerin değişmesi, ilişkileri belirleyen kurumların değişmesidir. Tüm bunların temelinde de bireylerin davranış değişimleri yatar<sup>4</sup>. Eğitim, bireylerin davranışlarının istenilen yönde değiştirilmesi için en uygun ve etkili araçların başında gelmektedir.

---

3 Thomas E. EWING, "Eğitimin Temellerini Sarsmak Pedagoji ve Devrime Giriş", Pedagoji ve Devrim içinde, çev: Kadir Dede, Dipnot yayınları, 2010, Ankara, s. 34.

4 Emre KONGAR, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Bilgi yay, Ankara, 1979, s.38.

En genel tanımıyla eğitim, insan davranışlarında, önceden belirlenmiş amaçlara göre belirli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizisi olarak tanımlanır. Eğitim, bir bütün olarak düşünüldüğünde insanı yetiştirme sürecidir. Her sistem kendi insan tipini yetiştirmeyi hedefler ve eğitim sistemini ona göre oluşturur. Herhangi bir toplumda bireyler, hangi bilgiler, gerçekler, değerler ve amaçlar üzerinden biçimlendirilmesi isteniyorsa, eğitim politikalarının da buna uygun olarak oluşturulması ve uygulanması kuraldır.



Herhangi bir ülkenin eğitim sisteminin, bir bütün olarak içinde yaşanan toplumun gerçekliğini büyük ölçüde yansıtmaktadır. Burada sadece ekonomik düzey değil, toplumsallaşma süreçleri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ideolojik konular, sınıflar arası güç ilişkileri vb. gibi oldukça karışık bir dizi ilişkinin iç içe geçtiği görülür. Soruna bu açıdan bakınca, dünyada ve Türkiye'deki eğitim sistemlerinde yaşanan dönüşümlerin toplumları hangi yöne doğru götürdüğünü anlamak kolaylaşmaktadır.

Bugün tüm dünyada, eğitim sistemlerine egemen olmaya çalışan anlayış, eğitimi bir insan hakkı olarak değil, karşılığı ödenmesi gereken bir 'müşteri hizmeti' olarak görmektedir. Eğitim sisteminde yapılan değişiklikler ve sık sık ilan edilen 'Eğitimde reform' paketlerinin temelinde 'müşteri hizmeti' anlayışının yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması vardır. İktidarın kamu okullarına ihtiyacı kadar ödenek ayırmazken, özel okulları her fırsatta ekonomik olarak desteklemesi ve teşvik etmesi bu anlayışın somut bir sonucudur.

Eğitimin temel bir insan hakkı olması, kamusal sorumluluğu, yani devletin herhangi bir ayırım gözetmeden herkese eşit ve parasız olarak sunmasını gerektirir. Eğitimin kamusal bir sorumluluk değil, parayla alınabilen bir mal

## **EĞİTİM NOTLARI**

olması ise onun bir hak değil, kişilerin maddi olanaklarına göre yararlanılabilen bir ayrıcalık durumuna dönüşmesine yol açar. Eğitimin hak olarak görülmesi devlete bir sorumluk yüklerken, bireysel gereksinim olarak algılanması bu sorumluluğun ailelere ve bireylere devredilmesi anlamına gelmektedir.

### **TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN TİCARİLEŞTİRİLMESİ VE DİNSELLEŞTİRİLMESİ**

Eğitim hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesiyle birlikte, pek çok gelişmiş kapitalist ülkede parasız eğitim hakkı ön plana çıkmıştır. Ancak 1970'li yılların ortalarından itibaren etkisini hissettiren serbest piyasa merkezli yaklaşımlar, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da serbest rekabetin geçerli olduğunu savunmuş ve ulusal ekonomilerin rekabetçi bir nitelik kazanmasının ancak kamuya ait, onunla özdeşleşmiş kamu hizmetlerinin 'piyasa ilişkileri içine çekilmesi', dolayısıyla ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi ile mümkün olabileceğini iddia etmişlerdir.

Eğitimin ticarileştirilmesi uygulamaları Dünya Ticaret Örgütü öncülüğünde 1995 yılında imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile birlikte hız kazanmış olsa da fikir ve uygulama olarak GATS'ın çok öncesine dayanmaktadır. "GATS'ın eğitimin özelleştirilmesindeki belirleyiciliği, bu anlaşmanın hem özelleştirme sürecine belirgin bir hız kazandırmasından hem de daha önce ulusal sermayeye açılan alanları artık uluslararası tekellere açıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda eğitim, 'ulusal' olmaktan öte, 'ulus aşırı' bir nitelik kazanmaktadır"<sup>5</sup>.

Toplumsal yaşamın bütün alanlarında olduğu gibi, eğitim alanı da kamusal ve toplumsal işlevlerinden ayrıştırılarak, 'serbest piyasa' mekanizmasına göre 'rekabetçi' bir mantıkla biçimlendirilen büyük bir 'ekonomik sektöre' dönüştürülmüştür. Eğitimde yaşanan çok yönlü ticarileşme ve eğitim hizmetlerinin adım adım özelleştirilmesi anlamına gelen sayısız uygulama, AKP iktidarıyla birlikte belirgin şekilde artmıştır.

Eğitimin piyasa ekonomisi içine çekilmesi çabalarından iki sonuç çıkarılabilir; birincisi, tüm eğitim kurumları serbest piyasa ve serbest rekabete uygun hareket etmek zorundadır. İkincisi, devlet, eğitim hizmetini sunmaktan vazgeçerek serbest piyasanın işleyişine engel oluşturmamalıdır. Eğer devlet

---

5 Nuray ERTÜRK KESKİN ve Aytül GÜNEŞER DEMİRCİ, Eğitimde Çürüyüş, KİGEM Özelleştirme Değerlendirmeleri No:1, Ankara, 2003, s. 43.

piyasa ekonomisine uygun bir tarzda eğitim verme kararı alırsa okullar, piyasa ölçütlerine göre fiyatlandırılacak, eğitim emekçileri iş güvencesi, sosyal güvenlik hakkı gibi farklı uygulamalarla korunmayacaktır. Devlet, özel okullardan daha iyi eğitim veriyorsa bu hizmeti mutlaka belli bir bedel karşılığında yapacaktır. Aksi durumda özel öğretim kurumları ile kamuya ait okullar arasında haksız rekabet yaratılmış olur ve okullar özgürce hareket edemez<sup>6</sup>.

Kamusal bir hak olan eğitimin, geçtiğimiz yıllar içinde hızla piyasa süreci içine çekilmesinin yanı sıra, eğitimin temel bileşenlerinin hangisinin birey için piyasa için çok daha kârlı/getirisi yüksek olduğu yönünde hesaplamalar yapılmakta, eğitim politikaları buna göre belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Eğitim hizmetleriyle iç içe geçmiş bir şekilde yürütülen projeler ve protokoller üzerinden belirginleşen ticarileşme süreci giderek daha açık ve görünür hale gelirken, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin çoğu zaman fark edemediği şekilde hayata geçirilmektedir.

MEB'in bugüne kadar hayata geçirdiği projelerin ve imzaladığı protokollerin büyük bölümünün 'sosyal sorumluluk', 'sponsorluk', 'yardım', 'hayırseverlik' vb. şekillerde hayata geçirilmesi herkesin eğitim hakkından eşit koşullarda yararlanması gerektiğini yok sayan ve eğitim kurumlarının işlevini farklı bir içerikte yeniden düzenleyen piyasacı zihniyet yapısını ifade etmektedir. Eğitimde büyük ölçüde projelere dayalı faaliyetlerin yıllar içinde eğitimde ticarileşme uygulamalarına paralel olarak artış göstermesi tesadüf değildir. Özellikle Avrupa Birliği ve çeşitli alanlarda faaliyet yürüten uluslararası örgütlerle iş birliği ile yapılan yüksek bütçeli projelerin okullarda hayata geçirilmesi, söz konusu projeler ile ortaya çıkan ekonomik kaynakların nerelere, ne kadar ve nasıl harcadığına ilişkin şeffaflık olmaması ciddi bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Türkiye'de eğitim kurumlarının büyük bölümünün mülkiyeti hala devlete ait olmasına rağmen, eğitim kurumlarında verilen hizmetlerin önemli bir bölümü ticarileştirilmiş durumdadır. Bir taraftan eğitimin büyük bir bölümü zamanla birer 'ticari işletme' haline getirilen devlet okullarında sürdürülürken, diğer yandan eğitimin kamusal finansmanının tasfiye edilmesi yoluyla yoksul halkın eğitimin finansmanı içindeki payı sürekli artmış, bu durum velilerin özel Öğretime yönelmesini de beraberinde getirmiştir.

---

6 Erkan AYDOĞANOĞLU, Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi Gerçeği, Eğitim Sen, Ankara, 2003, s.16.

## **EĞİTİM NOTLARI**

Millî Eğitim Bakanlığının eğitim hakkı ve eğitime erişimde benimsediği piyasacı, rekabetçi ve ayrıştırıcı eğitim politikalarının bir sonucu olarak kamu kaynakları yıllardır çeşitli teşvikler üzerinden özel okullara aktarılmaktadır. Türkiye’de özel öğretimin örgün eğitim içindeki payı 2002’de yüzde 1,9 iken, 2023’te yüzde 9,3’e yükselmiştir. Özel okulların devlet okullarına oranı ise yüzde 23,5’a ulaşmış durumdadır<sup>7</sup>.

Türkiye’nin eğitim sistemi; geçtiğimiz yıllar içinde daha piyasacı ve daha gerici bir anlayışla yönetilmeye başlanmış, okullarda siyasal kadrolaşma büyük ölçüde tamamlanmış, veliler çocuklarını okutabilmek için önceki dönemlere göre cebinden daha fazla harcama yapmak zorunda bırakılmıştır. Eğitimin temel insan haklarından birisi olduğunun göz ardı edildiği bu süreçte, eğitimin giderek daha fazla paralı hale getirilmesiyle birlikte, milyonlarca çocuk ve genç eğitim hakkından mahrum edilmiş, ait olduğu sosyal sınıfa göre eğitim almaya (imam hatipler ve meslek liseleri) mecbur bırakılmış, örgün eğitim dışına (açık öğretim) çıkmış ya da çeşitli nedenlerle eğitimlerine devam edememiştir.

OECD ve TÜİK verilerine göre Türkiye’de hane halkının eğitim finansmanına katkısı giderek artmaktadır. Geçtiğimiz yıllar içinde toplam kamu harcamalarında olduğu gibi, eğitimin finansmanında da kamunun payı fiilen azalırken, katkı ve katılım payları ile çeşitli adlar altında öğrencilerden toplanan paralar ile devlete ait okullarda ticari faaliyet uygulamaları artmıştır. Eğitim-öğretimin hukuken parasız olduğu temel eğitimde velilerin ceplerinden yapmak zorunda kaldıkları eğitim harcamaları her geçen yıl artmış, veliler çocuklarını kimi zaman borçlanarak, kimi zaman temel gıda harcamalarından kısarak okutmak zorunda bırakılmıştır.

Eğitimde kamusal boyutu gerileterek piyasacı zihniyeti öne çıkarmaya yönelik faaliyetler arasında önem taşıyan bir diğer önemli konu, kamu-özel ortaklığı faaliyetleri aracılığıyla okullarda kamusal finansmanın velilerden, özel sektörden ya da ‘hayirsever’ iş adamlarından sağlanan finansmanla yer değiştirmeye başlamasıdır.

Türkiye’de kamusal eğitim adım adım tasfiye edilmekte, eğitime ayrılan kamu kaynakları oransal olarak her geçen yıl azalırken, hane halkının cebinden yaptığı eğitim harcamaları kademeli olarak artmaktadır. Geçtiğimiz 22 yıl içinde Türkiye’de eğitimin ticarileşmesi ve özelleştirilmesi yolunda büyük yol alınmış,

7 Eğitim Sen, 2023/24 Eğitim Öğretim Yılı I. Yarıyıl Değerlendirme Raporu, s. 2.

bu nedenle öğrenci velileri çocuklarını okutmak için giderek artan oranda cepten harcama yapmak zorunda bırakılmıştır.

## TÜRKİYE'DE EĞİTİMİ DİNSELLEŞTİRME SÜRECİ

Eğitim sisteminin, önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda; biçim, içerik, öğretme-öğrenme sürecinde kullanılan yöntemler, söylemler ve materyallerin büyük ölçüde dini kural ve referanslara göre düzenlenmesi ve biçimlendirilmesi sürecini eğitimin dinselleştirilmesi olarak ifade etmek mümkündür.

Eğitimin toplumun geleceği açısından taşıdığı önem dikkate alındığına, Türkiye'de bir taraftan yoğun bir şekilde eğitimde ticarileşme ve özelleştirme uygulamaları artarken, diğer taraftan eğitim müfredatının biçimlendirilmesinden pratik uygulamalara kadar hemen her alanda dini öğeler, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim sürecine adım adım yerleştirilmektedir. Geçtiğimiz 19 yıl içinde, eğitim biliminin en temel ilkelerine açıkça meydan okunarak gerçekleştirilen dinselleştirme adımları, veliler ve öğrenciler üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmaya başlamıştır.

### EĞİTİMDE DİNSELLEŞME SÜRECİ



- \* Din derslerinin sayının arttırılması ve 'zorunlu seçmeli' hale getirilmesi,
- \* Din eğitiminin okul öncesi ve ilkökul 1-2-3. sınıfa indirilmesi,
- \* Karma eğitim karşıtlığı, tek cinsiyetli okul (kız okulları) girişimleri,
- \* ÇEDES projesi ile okullarda 'manevi danışman' görevlendirilmesi, öğrencilere cami ve mezarlık temizliği yaptırılması, toplu namaz etkinlikleri vb...

## **EĞİTİM NOTLARI**

Türkiye’de eğitimde dinselleşme sürecini 12 Eylül darbesi ile başlatmak anlamlıdır. 12 Eylül’ün resmî ideolojisi Türk-İslam Sentezi doğrultusunda eğitim sisteminin yapılandırılması sürecinde zorunlu din dersi dayatması önemli bir rol oynamış ve eğitimde zor yoluyla bütün öğrenciler din dersi almak zorunda bırakılmıştır. Açık ya da gizli olarak desteklenen dini cemaat ve gruplar, hızla yaygınlaştırılmış, Kur’an kursları ve imam hatip okulları Türkiye’de eğitimin dinselleşmesi anlamında önemli ve etkili adımlar atılmıştır<sup>8</sup>.

Türkiye’nin eğitim sistemi, özellikle 1980 sonrasında başlayarak, her alanda benimsenen ‘piyasa ve din eksenli’ politikaların da etkisiyle büyük ve köklü bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu süreçte eğitimin anlamı, işlevi ve çocukların yetiştirilmesinde belirleyici olan bir yönüyle tamamen piyasacı, diğer yönüyle de dini muhafazakâr ideolojinin belirleyici olduğu bir eğitim sisteminin oluşturulmak istendiği açıktır.

Siyasi iktidarın 12 Eylül rejiminden miras aldığı ‘Türk-İslam sentezi’ yaklaşımı geçtiğimi 22 yıl içinde adım adım hayata geçirilmiştir. MEB’in proje ve protokoller üzerinden eğitim sistemi içine yerleştiği dini vakıf ve cemaatler tarafından okullar, yurtlar, kurslar vb. üzerinden doğrudan iktidar desteği ile tıpkı bir örümcek ağı gibi bütün eğitim sistemini kuşatmıştır.

12 Eylül’ün baskıcı, otoriter zihniyetinin temsilcisi olduğunu her fırsatta kanıtlayan AKP, eğitimi dinselleştirme uygulamaları adına attığı adımlarla, 12 Eylül’ün en sadık mirasçısı olduğunu göstermiştir. Eğitimde yaşanan dinselleşme uygulamaları ile tek millet (Türk), tek inanç (Müslümanlık) tek mezhep (Sünni-Hanefi), tek cinsiyet (Erkek) üzerinden dini-muhafazakâr bir düşünce yapısıyla hayata geçirilmesi, etnik kimliği, inancı ya da mezhebi farklı olan toplum kesimlerine yönelik büyük bir ayrımcılık ve ötekileştirme aracı haline gelmiştir.

AKP iktidarında adım adım hayata geçirilen eğitimi hem içerik hem de biçimsel olarak dini kural ve referanslara göre biçimlendirme uygulamaları son yıllarda belirginleşmiştir. Eğitim müfredatına bilim dışı müdahaleler, felsefe-bilim derslerinin azaltılması, otizmli ve zihinsel engelli çocuklara zorunlu din dersi getirilmesi, öğrencilerin camilere götürülmesi, din eğitiminin fiilen okul öncesine hatta kreşlere kadar indirilmesi vb. gibi uygulamalar geçtiğimiz yıllarda eğitimin dinselleştirilmesi açısından öne çıkan uygulamalardır.

---

8 Erkan AYDOĞANOĞLU, “Eğitimin Dinselleştirilmesi ve Şura Kararları”, “Eğitimde Laiklik Uluslararası Sempozyumu” içinde, ss: 99-112, Eğitim Sen Yayınları, 2016.

Türkiye’de okul öncesi eğitimin zorunlu olmaması nedeniyle özellikle köylerde velilerin büyük bölümü servis ücreti, yardımcı personel ücreti vb. nedenlerle çocuklarını okul öncesi kurumlara gönderememektedir. Türkiye’de Sünni İslam’ın resmi temsilcisi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ülke çapında açılan kreş görünömlü Kur’an kursları (sıbyan mektepleri) 4-6 yaş grubundaki okul öncesi çağdaki çocuklara ‘dini eğitim’ vermeye başlamıştır. Devlete ait okul öncesi eğitim kurumlarında velilerden aidat adı altında para talep edilirken, Diyanet’in açtığı kursların tamamen parasız olması dikkat çekicidir. Diyanete bağlı 4-6 yaş grubu Kur’an kursları fiilen sıbyan mektebi işlevi görerek, okul öncesi eğitime alternatif hale getirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanı’nın yapmış olduğu bir açıklamaya göre 4-6 yaş grubunda 210 bin çocuk Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Kur’an kursları bünyesinde eğitim görmektedir<sup>9</sup>.

Eğitimde 4+4+4 dayatması<sup>10</sup> ile kendi siyasal ideolojik hedeflerine uygun nesiller yetiştirmeyi hedefleyen siyasal iktidarın, hedefini daha da büyüterek bilinçli ve programlı bir şekilde daha kolayca ‘şekil verebileceği’ 4-6 yaş gurubuna yönelmesi çocukların sağlıklı gelişimi açısından son derece tehlikelidir. Henüz oyun çağında olan, somut ve soyut düşünce yetileri gelişmemiş olan 4-6 yaş grubu okul öncesi eğitim çağındaki öğrencilere, hangi neden ya da gerekçeyle olursa olsun, dini eğitim verilmesi, Türkiye’nin de altında imzasının bulunduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin ‘çocuğun üstün yararı’ ilkesi ile temelden çelişmektedir.

Her yaşın belli bir zihinsel olgunluk düzeyi, algılama düzeyi, muhakeme ve soyutlama düzeyi vardır. Bu nedenle de bilgi çocuğa aktarılırken önce çocuğun bu bilgiyi anlayabilecek kapasitede olması, ardından bu bilginin ağırlığı altında ezilmemesi, yanlış anlama dolayısıyla zarar görme ihtimalinin bulunmaması gerekir. Türkiye’de ‘din eğitimi’ pratiklerinde sıkça karşılaşıldığı gibi, çocuklarda korku, endişe, umutsuzluk, suçluluk duyguları yaratan, çocuğun dini bilgiyi edinmeye hazır olmadığı bir dönemde dini eğitimle karşı karşıya bırakılmasının çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır.

Pedagojik temele dayandırılmayan sürekli dini eğitimin en önemli sakıncası, çocuklara sürekli olarak korkunun öğretilmesidir. Bir davranışa yönelmek ya da

9 Günlük Evrensel Gazetesi, 23 Aralık 2023, s:2.

10 Eğitimde 4+4+4 dayatması gündeme getirilirken Osmanlıda medreselerde verilen kademeli eğitimden esinlenildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki, Osmanlı medreselerinde eğitim, Kısım-ı Evvel, Kısım-ı Sani ve Kısım-ı Ali şeklinde kademeli olarak uygulanmıştır.



AKP iktidarının eğitim sisteminde yaşanan değişiklikler üzerinden bugüne kadar ortaya koyduğu pratik, her türden dini inancı istismar ederek çocukları ve toplumu 'tek din, tek mezhep' anlayışı üzerinden 'tek tip' hale getirmeye çalışmak olmuştur. Türkiye'de yaşanan yoğun dinselleşme, eğitim sürecinde dinsel sömürüye kaynaklık eden kimi pratik uygulama ve söylemlerin yaygınlaşması, son yıllarda eğitimin bütün kademelerinde yaşanan bir sorun olarak dikkat çekerken, okulların adeta belli bir inanç ve mezhebin kuralları ve uygulamaları ile kuşatılması sağlanmıştır.

Türkiye'nin eğitim sistemi en temel bilimsel ilkelerden ve laik eğitim anlayışından hızla uzaklaşırken, okullarda dinselleşme hızla artarak kaygı verici boyuta ulaşmıştır. Eğitim alanında yaşanan dinsel kuşatmanın son yıllarda belirgin şekilde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

### **'PİYASA VE DİN MERKEZLİ' EĞİTİM DEĞİL, LAİK-BİLİMSEL EĞİTİM SAVUNULMALIDIR**

Dünyanın her yerinde eğitim sistemi, toplumların temel değerlerinin çocuklara ve gençlere aktarılması üzerine kurulmuştur. Bu haliyle de eğitim sistemi ve okullar, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin yeniden üretim yerleridir. Okulun kültürel üretimdeki özgün yanı, var olan toplumsal farklılıkların sınırlarını yeniden çizerek doğallaştırmasında odaklanır. Diğer taraftan okullar söz konusu farklılıkların sorgulanması ve eleştirisi için de ortam ve olanaklar sağlamaktadır. Bu anlamda okullar, aynı zamanda laik-bilimsel eğitimi savunanların ve bilim karşıtlarının sık sık karşı karşıya geldiği alanlardır.

Eğitim müfredatı içinde 9 yıl boyunca birer zorunlu ve 8 yıl 3'er seçmeli olmak üzere, toplam 33 din dersi bulunmaktadır. Dünyada 12 yıllık zorunlu eğitim olan ülkelerin hiçbirisinde 33 din dersi bulmak mümkün değildir. İran İslam Cumhuriyeti'nde bile Türkiye'de olduğu kadar çok sayıda din dersi yoktur. İmam hatip ortaokulu, imam hatip lisesi, hafızlık okulu gibi uygulamalar bizzat MEB tarafından teşvik edilmekte, bu okullara yönelik açık bir kayırmacılık yapılmaktadır.

Türkiye'deki bütün eğitim kurumları, iktidarın ırkçı, mezhepçi, ayrımcı ve otoriter uygulamaları nedeniyle gerçek işlevlerinden hızla uzaklaştırılmıştır. İktidarın eğitim başta olmak üzere, toplumsal yaşamın bütün alanlarında uyguladığı baskı, şiddet ve dayatmacı uygulamalar, laik eğitime, eşit, özgür ve demokratik yaşama karşı açık bir meydan okumanın yaşandığını göstermektedir.

## **EĞİTİM NOTLARI**

Toplumlarda din-eğitim ilişkisini büyük ölçüde din-devlet ilişkisi belirlemektedir. Başka bir ifadeyle, dini konular devlet üzerinde ne kadar güçlü bir etkiye sahip ise, eğitim sistemi üzerinde de o kadar yönlendirici ve dayatmacı olması kaçınılmazdır. Dinin eğitim üzerindeki etkisini, var olan siyasal yapı ve iktidar ile kurulan ilişkilerden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Laik eğitimde müfredat/öğretim programları, dini kural ve referanslara göre değil, bilimsel bilgiler üzerine kurulmak zorundadır. Öğretim programlarında tek ve değişmez doğru olmadığı, cansız maddenin bile bir yandan çözülüp dağılırken, diğer yandan da yeni biçimler altında örgütlenmekte olduğu anlatılmalıdır. Bu şekilde öğrenciler, eğitimde sıkça kullanılan dini söylemlerden farklı olarak, sürekli değişim gösteren gerçekliğin 'tek ve değişmez' açıklaması olamayacağını daha iyi anlayacaklardır.

Dinsel öğretiler, kendi dönemlerine özgü ve yerel özellikler gösterdiği için insanlığın tarihsel ilerleyişinde evrensel değerlerle çelişen yönleri sürekli olarak birikmiştir. Din eğitiminde dine göre kutsal olanın belirleyici olması, bilimin eleştirel çerçevesini ve toplumsal yaşamın en temel özelliklerini büyük ölçüde dışlamaktadır.

Laik eğitimin önemli göstergelerinden birisi de 'karma eğitim'dir. Karma eğitim sadece eğitim alanı ile ilgili olmayan, toplumsal, sosyolojik ve pedagojik açıdan çok yönlü özellikleri olan bir uygulamadır. Kız ve erkek öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren bir arada okutulması, farklı cinslerin birbirini tanıması ve kadın erkek eşitliğinin okul çağlarından itibaren bilince çıkarılması açısından önemlidir. Bu şekilde farklı cinslerin birbirine ve farklılıklarına saygı göstermesi eğitim süreci içinde öğretilmektedir.

Karma eğitim karşıtlarının kız ve erkek öğrencilerin önce ayrı sınıflarda, daha sonra ayrı ayrı okullarda öğrenim görmesini istemelerinin arkasında yatan, çocukların cinsiyetlerine göre ayrı ortamlarda eğitilerek, dini eğitim üzerinden 'günahlardan uzak tutulacağı' inancıdır<sup>11</sup>. Benzer yaklaşımı değerler eğitimi konusunda da gözlemlemek mümkündür.

---

11 16. yüzyılda Avrupa reform hareketi döneminde Püritenler, ilk kez bir çocuk gelişimi modeli ortaya koyduklarında, çocukların "ilk günah" ile birlikte doğdukları ve doğal olarak kötülüğe yöneceklerini savunurlar. Özellikle erken yaşlarda ciddi öğrenme potansiyeline sahip olan çocukların kötülüğe yönelmesini "dini eğitim" ile engellenebileceğine inanan, ahlak ve din konusunda çok sofu olduğu bilinen Püriten anlayışına benzer bir yaklaşımı, Türkiye'deki dini eğitim savunucuları ve karma eğitim karşıtlarında somut olarak görmek mümkündür.

Eğitimin dini kurallara göre düzenlenmesini isteyenler, dini gerekçelerle kız ve erkek çocuklarının ayrı okul ya da sınıflarda eğitim görmesi gerektiğini savunmakta, değerler eğitiminden ise sadece 'dini değerleri' anlamaktadır. Okulların çocuklar için sadece eğitim değil, aynı zamanda sağlıklı gelişimleri açısından sosyalleşme alanları olduğu gerçeğini göz ardı etmektedirler.

Değerler eğitimi ahlaki inançları ve davranışları içerdiği gibi anlam olarak bu kelimenin birbirinden farklı iki yönü daha vardır. Bunlar kişisel tercihler ve kurallardır. Tercihler ve kurallar birbirine zıt anlamdadır. Tercihler kişisel olduğu için subjektif (tarafı), kurallar ise objektif olduğu için herkes için eşit düzeyde geçerlidir. Din ya da inanç alanı bireylerin kişisel tercih alanı olduğu için, okulda 'dini değerler' eğitimi çocukların sağlıklı gelişimi ve pedagojik açıdan sorunludur.

Öğrencilerin eleştirel bir zihinsel yapı ile mi, yoksa kendilerine verilen bilgiyi aynen ezberleyerek kabul ettikleri bir eğitim yapısı ile mi yetiştirilecekleri sorusu önemlidir. Hiçbir toplum birbirinin aynı ve tamamen aynı inancı paylaşan insanlardan oluşmadığına göre, tüm inançlara aynı mesafede bulunması gereken devlet sadece belli bir dinin ya da inancın eğitimini vermemelidir.

Laisizm, bilimsel bir kavramdır ve herkes için geçerli kuralları vardır. Ülkeden ülkeye laisizm yerleşmesi tarihsel ve sosyolojik açıdan farklılıklar gösteriyor olsa da hepsinin ortak özelliği, 'Devlet ve din alanının birbirinden kesin olarak ayrılması, dinin devlete, devletin de din alanına müdahale etmemesi, birbirine dayatmada ya da yönlendirmede bulunmamasıdır. Devlet, dini kurallara dayalı kanunlar çıkaramayacağı gibi, insanların dini yaşantılarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyecek uygulamalar yapamaz.

Laik bir devlet, 'dinlerin kuralları nelerdir, insanlar nasıl ibadet ederler, ibadeti nerede ve ne zaman yaparlar' gibi konulara karışamaz. Bir dine ya da inanca yapılacak en büyük kötülük, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi sadece belli bir mezhebi (Sünni-Hanefi) temsil eden bir kurum üzerinden 'tek din, tek mezhep' anlayışının tüm topluma dayatılmasıdır.

Laiklik; dinsel etkinliklerin, devlet ve ekonomik yaşamdan ayrı olarak ele alınmasını, devletin dinsel esaslara ve güce dayanmamasını, gücünü doğrudan doğruya halktan almasını öngören önemli bir kavramdır. Bu anlamda laiklik din düşmanlığı değil, aksine bütün inançların eşit koşullarda yaşamasının sigortasıdır. Dolayısıyla laik bir ülkede devlet, bütün dinler, inançlar ve inançsızlar karşısında tarafsız olmak, bütün yurttaşlara eşit mesafede durmak zorundadır.

## **EĞİTİM NOTLARI**

Kamusal eğitimin önemli bir parçası olan ve insanı merkeze alan laik eğitim anlayışı tüm insanların eşit, saygıdeğer, öğrenmeye ve gelişmeye açık olduğunu savunur. Laiklik, devlet yönetiminin, eğitimin, hukuk kurallarının ve bir bütün olarak toplumsal yaşamın dini kurallara değil, akla ve bilime dayandırılmasıdır<sup>12</sup>.

Kamusal eğitim, siyasal iktidarın ve bir bütün olarak devletin ekonomik ve demokratik talepleri karşılması için zorlandığı, eğitim hizmetinin herkes için eşit, parasız, nitelikli ve ulaşılabilir olmasını ifade eden bir kavramdır. Bir ülkede herkesin eşit koşullarda yararlanabileceği bir eğitim hakkında bahsedebilmek için eğitimin fiziksel ve ekonomik yönden de erişilebilir olması gerekir. Eğitime erişim hakkını düzenleyen her türlü ulusal/uluslararası yasa/sözleşme, devletlere bu hakkın ayırım yapılmaksızın sağlanması yükümlülüğünü getirmektedir<sup>13</sup>.

### **Son Söz**

Eğitimi toplumsal bir olgu olarak ele alıp, bu olguyu tanımlayan değişkenlerin bütünsel bir çerçeve içinde analiz edilmesi önemlidir. Eğitim, bir bütün olarak içinde yaşanan toplumsal gerçekliği yansıtır. Soruna bu açıdan bakınca, son yıllarda eğitim sisteminde gözlemlenen köklü dönüşümlerin sadece AKP'nin çeşitli düzeylerde yaptığı müdahalelerin ürünü olmadığı ortadadır.

Kapitalizm, kendi var oluş koşullarını bütünsel olarak yeniden üretirken, doğal olarak bu bütünsel değişimin bir parçası olan eğitimde de yeni bir dizi uygulama yaşama geçirmektedir. Eğitim sistemi ve okullar, elbette sadece mevcut sistemi yeniden üreten kurumlar, öğrencileri sistem karşısında zayıf, çaresiz, pasif varlıklara dönüştüren kurumlar olarak görülüp değerlendirilemez. Aksine, okullar, birçok siyasal-ideolojik mücadelelerin ve çatışmaların, eğitimin özneleri tarafından (öğretmen, öğrenci, veli vb.) gerek eğitim içinde gerekse de okul dışındaki bazı örgüt ve kurumlar tarafından pratiğe aktarıldığı, bu anlamda birer mücadele alanları olma özelliği olan kurumlar olarak ele alınmalıdır.

Dünyanın her yerinde eğitim sistemleri, toplumların temel değerlerinin çocuklara ve gençlere aktarıldığı kurumlardır. Bu haliyle de eğitim sistemi ve okullar, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin yeniden üretim

---

12 Erkan AYDOĞANOĞLU, Eğitimde AKP'nin 10 Yılı, Genişletilmiş 2. Baskı, Eğitim Sen Yayınları, 2012, s. 54.

13 Eğitim Sen, 2023/24 Eğitim Öğretim Yılı I. Yarıyıl Değerlendirmesi Raporu, s. 9-10.

yerleridir. Okulun kültürel üretimdeki özgün yanı, var olan toplumsal farklılıkların sınırlarını yeniden çizerek doğallaştırmasıdır. Diğer taraftan okullar söz konusu farklılıkların sorgulanması ve eleştirisi için de ortam ve olanaklar sağlamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin eğitim sistemi ve okullar, aynı zamanda laik eğitimi ve laik yaşamı savunanlar ile eğitimi ve toplumsal yaşamı dini kural ve referanslara göre biçimlendirmek isteyenlerin sık sık karşı karşıya geldiği mücadele alanlarının başında gelmektedir.

Eğitim sisteminde yaşanan dönüşümler, içinde bulunulan ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemin gelişim süreçlerinden ayrı ya da bağımsız değildir. Bu nedenle Türkiye gibi ülkelerde laiklik ve laik-bilimsel eğitim mücadelesi, okulda ve toplumda yürütülen başta çocuk hakları olmak üzere temel haklar, eşitlik, özgürlük ve demokrasi mücadelesinden ayrı ele alınamaz. Eğitim sistemi ve okullar ya tamamen egemen ideolojiye teslim edilecek ya da çocuk ve gençlerin nasıl bir eğitim alması, nasıl bir toplumda yaşaması isteniyorsa, onun için mücadele edilecektir.

### TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE KADIN EMEĞİ

Kadınlar toplumsal yaşamın her alanında, iş yerlerinde, aile içinde ve siyasal alanda eşitsizliğe, ayrımcılığa, tacize ve şiddete maruz kalıyorlar. Başta çalışma yaşamındaki eşitsizlik ve ayrımcılıklar olmak üzere, kadınların maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıklarla mücadelede, sendikalar önemli bir rol oynayabilir. Öte yandan, kadınların sendikal örgütlenmesinin, sendikalar açısından yaşamsal bir önem taşıdığı açıktır.

Türkiye gibi muhafazakârlaşma eğilimiyle boğuşan ve özgürlüklerin giderek kısıtlandığı ülkelerde, sendikalar çağdaş, demokratik, laik, özgürlükçü ve eşitlikçi bir yaşama vurgu yapan; kadınların yaşamın her alanında eşit katılımını savunan ve tüm bunlar için mücadele eden kurumlar olmalıdır. Çünkü sendikalar, ülkelerin demokrasilerini güçlendiren, sosyal, ekonomik ve politik yapılarının gelişmesine katkıda bulunan, gelişmiş örgütlü toplumun en önemli yapı taşlarından biridir. Kadına karşı her türlü ayrımcılığı, tacizi ve şiddeti engellemenin önemli yollarından birisi de yine sendikaların bu konudaki mücadele perspektiflerini geliştirebilmeleriyle oluşacaktır. Bu nedenle, biz kadınlar örgütlenmeden bu hedefe ulaşamaz.

#### Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Dayalı Ayrımcılık

**Cinsiyet**, erkekler ve kadınlar arasındaki evrensel ve değişmez biyolojik farklılıkları tanımlar. Biyolojik bir olgudur.

**Toplumsal cinsiyet** kavramı ise başta kadın ve erkek olmak üzere tüm cinsel kimliklere yönelik olarak toplumda yer alan algı, beklenti ve davranışları ifade eder. Cinsiyete dayalı ayrımlar, tamamen kültürel ve toplumsal kalıp yargılar çerçevesinde oluşturulup, kız ve erkek davranış kodları olarak tanımlanır. Toplumsal olarak kurulduğu ve kurgulandığı için sadece biyolojik cinsiyete değil aynı zamanda yaş, coğrafi bölge, sınıf, etnik / dinsel kimlik, siyasal / ideolojik görüş, cinsel yönelim, medeni durum, engellilik durumu gibi pek çok unsura bağlı olarak oluşur.

- Öğrenilir, empoze edilir.
- Değişebilir, sabit değildir.
- Mekâna göre farklılık gösterir.

**Cinsiyet eşitsizliği** kavramı çalışma yaşamından siyasete, sivil toplum örgütlenmesinden eğitime kadar her türlü kamusal alanda, bireylerin cinsiyetlerine göre maruz kaldıkları eşit olamayan davranışlar, tutumlar ve

algıları anlatmak için kullanılan kavramdır. Cinsiyet eşitsizliğinin kökeni cinsiyet rollerindeki farklılıklardır.

Toplumsal cinsiyet, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve toplumsal eşitsizliklerin/hiyerarşilerin oluşmasında belirleyici bir faktördür. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet ilişkileri sadece kadınları değil toplumun genelini ilgilendirir. Ayrıca, cinsiyete dayalı eşitsizlik sadece özel alanla sınırlı değildir, aksine özel ve kamusal alanlar zaten cinsiyet rolleriyle belirlenmiştir. Bu ayrım eşitsizlikle birlikte şekillenmiş ve dolayısıyla kadınlar özel alandan kamusal alana geçtiklerinde eşitsizlik ve ayrımcılık devam etmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı “kadınlık ve erkeklik rolleri” sadece bizi birbirimizden farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkiler. Dolayısıyla, kaynakların dağıtımında cinsiyetin önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu durum özel alandan iş yaşamına, siyasal alandan ve sendikalara kadar geniş bir toplumsal alanda etkisini gösterir. Kadınların mevcut eşitsiz konumu ataerkil kapitalist sistemde sınıf sömürsünü de derinleştirmektedir<sup>14</sup>.

İnsan hakları alanında önemli bir konu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği erkeklerle kadınların kamusal ve özel yaşamın tüm alanlarına eşit ölçüde yetkinleştirilmiş şekilde eşit katılımları anlamına gelir. Bu, iki cinsin de aynı olduğu anlamına gelmez; söz konusu olan, iki cinsin insanlık onuru ve hakları açısından eşit olmasıdır. Bütün insan hakları için olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliği için de sürekli mücadele verilmeli, bu eşitlik korunmalı ve özendirilmelidir.

Türkiye’de kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsiyet ayrımcı uygulamalar, evde, iş yerinde, okulda ve toplumsal hayatın her alanında yeniden üretilerek, kazanılmış hukuksal haklar siyasal iktidarın ataerkil kapitalist ve gerici politikaları ile gasp edilmeye çalışılmaktadır.

### **Kız Çocuklarının Eğitim Haklarına Yönelik Müdahaleler Artıyor**

Dünya genelinde milyonlarca kız çocuğu, hâlâ eğitime, sosyal ve yasal haklara erişememekte, erken yaşta evlenmeye zorlanmakta, çocuk işçiliğine, ev içi emek sömürsüne, yoksulluğa, şiddete, istismara ve ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

---

14 Aksu Bora, Toplumsal Cinsiyet, STGM, 2008, Ankara. s. 12

## **EĞİTİM NOTLARI**

Türkiye’de de kız çocukları, siyasi iktidarın çocuk evliliklerinin yolunu açan, şiddet ve istismar faillerinin elini kolaylaştırıp cesaretlendiren yasal düzenlemeleri, eğitimin özelleştirilmesi ve dinselendirilmesi politikaları ile eğitimin dışına itilmekte, toplumsal hayattan koparılarak güçsüzleştirilmekte, sömürüye, şiddete ve istismara maruz bırakılmaktadır.

Tüm bu uygulama ve politikalar siyasi iktidarın sorunu derinleştiren tutumunu gösterirken, resmi istatistikler durumun korkunç boyutuna dair fikir vermektedir.

TÜİK’in verilerine göre 2020 yılında 15-17 yaş arasında 8 bin 154, 2021 yılında 7 bin 190 çocuk doğum yaptı. Doğum yapanların 117’si 15 yaşın altındaki çocuklar oldu. 2022 yılında 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocuklarının toplam evlenmeler içindeki oranı yüzde 2,0 oldu. 2001-2021 yılları arasında 15 yaş altı 20 bin 895 çocuk doğum yaptı; 15-17 yaş arası ise 548 bin 488 çocuk doğum yaptı. 20 Nisan 2021’de TÜİK’in yayınladığı İstatistiklerde Çocuk Raporu’na göre, son on yılda 16-17 yaş grubunda toplam 334 bin 738 kız çocuğu evlendirildi. 2012-2021 yılları arasında reşit olmadığı halde 129 bin 547 çocuk mahkemelerce evlenebilir kararı ile evlendirildi.

Kız çocuklarının eğitime erişmeleri, eğitim düzeylerinin yükseltilmesi ve eğitime etkin katılımları; toplumsal alandaki konumlarının güçlendirilmesi ve eşit haklardan faydalanmaları açısından kritik önemdedir.

### **Eğitim Müfredatı ile Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Yeniden Üretiliyor**

Günümüzde kadınların ve kız çocuklarının okuma yazma ve okula erişim oranları geçmiş yıllara göre artış göstermektedir. Ancak okula erişim yeterli değildir. Kız çocukları evde, sokakta, okulda yani toplumsal yaşamın her alanında ciddi boyutlarda şiddet riski altında bulunmakta, cinsiyetleri nedeniyle daha fazla ayrımcılığa maruz kalmakta, karar alma süreçlerinde dikkate alınmamaktadır. Kadınların yaşamda eşit fırsatlara erişmesi, cinsiyetçi kalıp yargılardan kurtulması ve yasal haklarını kullanabilmesi için cinsiyetçi öğelerden arındırılmış, bilgi ve becerilerini geliştirerek onları güçlendiren eğitim politikalarına ihtiyaç vardır.

Tarihsel, toplumsal ve ekonomik norm ve kalıpların inşa edilip yeniden üretildiği bir iktidar alanı olan okul ve eğitim sisteminde, erkek egemen işleyişi destekleyen cinsiyetçi rol, beklenti ve kalıp yargılar kız ve erkek öğrencilere dolaylı ya da dolaysız yollarla aktarılmaktadır. Cinsiyet eşitsizliklerini “doğal” ve “var olması gereken” bir durum olarak aktaran ders kitapları, uygulamalı

dersler ve veli- öğretmen-idareci ilişkileri ile öğrencilerin cinsiyet rollerine uygun davranış kalıpları ve kazanımlar elde edilmesi beklenmektedir.

Eşitsiz rol dağılımlarını destekleyerek buna uygun bir içerikle hazırlanan ders kitaplarında, cinsiyetçi mesajlar açık ve örtük bir şekilde sunulmaktadır. Ders kitaplarında kadın daha çok ev içi alanda, anne ve ev kadını olarak temsil edilmekte, kız çocukları bu rollere uygun olan ev hanımlığı, öğretmenlik, doktorluk, hemşirelik gibi mesleklere yönlendirilmektedir. Öte yandan, erkeğin aile reisi, babalık rollerine vurgu yapılarak, yöneticilik, mühendislik, tamircilik ve güç gerektiren işler erkeklere uygun meslekler olarak gösterilmektedir.

### **Gizli/Örtük Müfredat ile Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sürdürülüyor**

Resmi müfredatta yer almayan hâkim sosyokültürel mesajların okulun kültürel ortamı ve işleyişi, öğretmenlerin genel tutum ve davranışları ile iletilmesine gizli/örtük müfredat denilmektedir. Gizli müfredat ile yazılı olmayan kurallar ve değerler; okulun kültürel ortamıyla ilişkili olarak, etkinlikler, törenler, sınıf ortamı, rehberlik gibi faaliyetler ve mekânsal ayrımlar ile öğretilmektedir. Gizli müfredat toplumsal ayrımların, cinsiyetçi iş bölümlerinin ve denetimin eğitim yoluyla olağan kabul edilmesine ve sürdürülmesine yol açmaktadır. Böylelikle, cinsiyete dayalı kalıp yargılar eğitim sistemi ile yerleşmekte, kızların kamusal alanda kendilerini var edebilmesi güçleştirilmektedir.

### **Karma Eğitime Müdahalelerle Harem Selamlık Politikalar Dayatılıyor**

Eğitim sistemi, özellikle AKP iktidarı döneminde, siyasi iktidarın kendi dünya görüşüne ve yaşam tarzına uygun nesiller yetiştirme yönündeki politikalarının bir sonucu olarak, dini faaliyetlerin, MEB, Diyanet İşleri Başkanlığı, dini vakıf ve cemaatler eliyle örgütlenmeye çalışıldığı bir alan haline getirilmiştir. Bu zihniyetin kadınlara ve özellikle kız çocuklarına reva gördüğü yaşam tarzı ise eğitim sisteminden ve toplumsal hayattan dışlayarak, kadını, yok sayıldığı bir yaşama hapsedmektedir.

Öte yandan, cinsiyet eşitsizliklere çözüm üretmek yerine kız çocukların okullaşma oranının düşüklüğünü karma eğitime bağlayarak yoksulluğu, çocuk yaşta evlendirmeyi ve çocuk işçiliğini görmezden gelmekte, sorunun kız okulları açılarak çözüleceğini belirtmektedir. Her geçen gün laik, bilimsel eğitimden uzaklaşarak, eğitim politikalarını değiştiren iktidarın asıl amacı kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmak değil, siyasetine uygun toplum tasarısını hayata geçirmek, kadını aileye bağımlı, erkeğe tabi kılmaktır.

### **Meslek Liselerinde Cinsiyetçi İş Ayrımları Dayatılıyor**

Meslek liselerinde, mesleki bölümler cinsiyetçi iş bölümlerine göre ayrıştırılmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin yoğun bir şekilde yaşandığı bu okullarda, genç kadınlar kadın işi olarak değerlendirilen çocuk bakımı, moda tasarımı gibi alanlara yönlendirilmekte, genç kadınlara ev hanımı, anne ve eş gibi kalıp roller dayatılmaktadır.

### **Eğitimin Dinselleştirilmesi Cinsiyet Ayrımcılığını Derinleştiriliyor**

Geleneksel kadınlık rollerini İslami kurallar ile meşrulaştırmaya çalışan Millî Eğitim Bakanlığı, eğitimin en önemli unsuru olan ders kitaplarıyla, aile yaşamını kutsayan ve kadını yok sayan politikaların sürdürücüsü olmaktadır. Eğitim müfredatı eleştirel düşünceyi engelleyerek sorgulamayan bireyler yetiştirmeyi hedeflemekte, kız çocuklarına ve kadınlara dayatılan geleneksel yaşam biçimi eğitim müfredatı ile yeniden üretilmektedir. Tekçi, gerici, cinsiyetçi müfredat ile ayrımcılık derinleşmekte, cinsel yönelim farklılıkları da yok sayılmaktadır. Karma eğitime yönelik müdahaleler, eğitimin dinselleşmesi ve çocukların geleneksel rol kalıpları ile yetiştirilmesine yönelik müfredatlar şiddetin ve cinsel istismarın önünü açmaktadır.

### **Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddet Son 20 Yılda Hiç Olmadığı Kadar Arttı**

Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan ve kadınları etkileyen cinsiyete dayalı ayrımcılık ile fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmeleriyle veya acı çekmeleriyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel her türlü tutum ve davranış kadına yönelik şiddettir.

Türkiye’de son on yılda en az 3 bin 901 kadın erkekler tarafından öldürüldü. 2023 yılında ise en az 357 kadın öldürüldü. Binlerce kadın tacize ve tecavüze uğradı. Türkiye’de yaşayan her on kadından 4’ü şiddete maruz kalıyor. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2023 Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’ne göre Türkiye 146 ülke arasında 129’uncu sırada yer aldı. Üstelik kadına yönelik şiddet bu denli artmışken, kadına yönelik şiddeti önlemede hukuki barikat işlevi gören İstanbul Sözleşmesi Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile geri çekildi.

Mevcut siyasi iktidar, İstanbul Sözleşmesi’ni geri çekerek, cinsel suçlarda tutuklama ve mahkûmiyeti somut delillerle sınırlandırarak, çocuk yaşta evlilikleri meşrulaştırmaya çalışarak, okullarda muhafazakâr-cinsiyetçi uygulamaları yaygınlaştırarak kadına ve çocuğa yönelik şiddet ve ayrımcılığı kurumsallaştırmaktadır.

Kadına yönelik şiddet kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan ve kadınları etkileyen cinsiyete dayalı ayrımcılık ile fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmeleriyle veya acı çekmeleriyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel her türlü tutum ve davranıştır.

**Fiziksel şiddet:** Bedensel güç veya üstünlük, bir şiddet aracı olarak kadını kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak veya cezalandırmak amacıyla kullanılıyorsa “fiziksel şiddet” söz konusudur. Bu şiddet biçimi, fiziksel üstünlük kurarak, bedene temas ederek ya da eşya kullanarak uygulanabilir. Yumruk atmak, tokat atmak, ısırarak, boğmak, tekmelemek, bıçakla yaralamak, kafasına sandalye fırlatmak fiziksel temas içeren şiddet biçimlerine örnektir. Bağırarak, yumrukla tehdit etmek, korkutucu şekilde bakmak, kapıyı tekmelemek, eşya kırmak, sağlık sorunları olduğunda doktora gitmesine izin vermemek ise sindirmek amacıyla fiziksel üstünlük kullanılarak uygulanan şiddet biçimlerine örnektir.

**Psikolojik şiddet:** Duygusal güç veya ihtiyaçlar, kadını kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak, cezalandırmak amacıyla şiddet aracı olarak kullanılıyorsa “psikolojik şiddet” söz konusudur. Fiziksel şiddetin aksine psikolojik şiddeti tarif etmek daha zordur. Psikolojik şiddetin olduğu her ilişkide fiziksel şiddet olmayabilir ancak, fiziksel şiddetin olduğu her ilişkide psikolojik şiddetin bazı öğeleri bulunur. Psikolojik şiddet sıklıkla fiziksel şiddetten önce başlar ve tecridin eşlik ettiği yoğun psikolojik şiddet, fiziksel şiddetin uyarıcısı olabilir.

**Cinsel şiddet:** Cinsellik, kadını kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak, cezalandırmak amacıyla şiddet aracı olarak kullanılmasına “cinsel şiddet” denir. Kadınlar, sıklıkla fiziksel şiddet sonrası cinsel şiddete maruz kalırlar. Ancak utandıkları ve kendilerini suçlu hissettikleri için çoğu kez cinsel şiddeti açıklayamazlar. Bu yüzden, evlilik içinde ve dışında cinsel şiddet çok yaygın olmasına rağmen, yapılan araştırmalarda cinsel şiddet oranının diğer şiddet biçimlerine göre daha düşük olduğu görülür.

**Ekonomik şiddet:** Maddi güç ve üstünlük, bir şiddet aracı olarak kadını kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak, cezalandırmak amacıyla kullanılıyorsa “ekonomik şiddet” söz konusudur.

**Dijital şiddet:** Teknolojik araçlar, kadını kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak, cezalandırmak amacıyla kullanılıyorsa dijital şiddet söz

## **EĞİTİM NOTLARI**

konusudur. Son 10 yılda sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla yaygınlaşan, dijital ortamda 7/24 gözetlenmesi ve takip edilmesini içeren şiddet biçimleri, “yeni kuşak şiddet” olarak da adlandırılmaktadır.

**Israrlı takip:** Kadının kendisini güvende hissetmesini engelleyen, şiddete uğrama korkusuna ve endişeye yol açan, kasıtlı bir biçimde tekrarlanan, tehditkâr tutum ve davranışlardır.

### **Toplumsal Cinsiyete Dayalı Emek Sömürüsü Çalışma Yaşamında Sürdürülüyor**

Kapitalist ekonomik sistemin ataerkil yapısı ve sebep olduğu güç eşitsizlikleri iş yaşamında da sürmektedir. Kadınlar, neoliberal politikaların yarattığı rekabetçi, esnek, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam koşullarında çalışmaya mecbur bırakılmakta, sadece çalışan oldukları için değil kadın olmalarından dolayı da ayrımcılığa ve mobbinge daha fazla maruz kalmaktadır.

İş yerleri kadınların kendini özgürce ifade edebildiği alanlar olmaktan uzaktır. Yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilişkili bir şekilde, kadın emekçilerin, iş yerlerini kısıtlamaların yaşandığı, kendilerinin idare tarafından kontrol edildiği, işe girmede, ücretlerde, terfi ve yükselmelerde, sosyal haklarda mobbinge ve ayrımcılığa uğradığı ve ‘cam tavana’ maruz kaldığı alanlar olarak tanımladıklarını göstermektedir.

Kamu kurumları kapatılmakta, henüz açıktan özelleştirilmemiş kurumlarda da güvencesiz ve parçalı istihdama dayalı bir dönüşüm söz konusudur. Yarı zamanlı, esnek, sözleşmeli, ücretli ve taşeron çalışmanın yaygınlaştırıldığı, hali hazırda değersiz görülen emeği performansla indirgeyen bu dönüşüm güvencesizliği de beraberinde getirmektedir. Eşit işe eşit ücret kazanımını yok sayan uygulamalar ile kadın yoksulluğu giderek daha da derinleşmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinleştiği bu koşullarda AKP/Saray iktidarının, milliyetçi, tekçi, dinci, muhafazakâr, neoliberal politikalarını sürdürmesinin bedelini en çok kadınlar ödemektedir.

Bir yandan kadın emeği, kadınların örgütlenme özgürlüğünü engelleyen kamu rejiminin parçalı istihdam modeli ile değersizleştirilirken bir yandan da “iş ve aile yaşamını uyumlaştırma” propagandasıyla ev içi işler ve bakım emeği kadınların sırtına yüklenmektedir. Çocuk, yaşlı, engelli ve hasta bakımı için insana yakışır hizmet verebilecek kurumlar açması gereken devlet, kamu kreşlerini, bakımevlerini kapatmakta; evde bakım ücreti adı altında çok düşük ücretlerle

bakım sorumluluğunu kadına yüklemekte, kamusal hizmet yükümlülüklerini kadın emeği üzerinden sübvansede edilmektedir.

Kadınlara aile yaşamıyla meslek yaşamının uyumlulaştırılması adına önerilen yarı zamanlı çalışma biçimi ile kadınların ücretlerinin genellikle “ek gelir” olarak sunulmasını, algıda ücretler arasındaki farkı da meşrulaştırmaktadır. Ayrıca söz konusu çalışma biçimi kadınları, uğradıkları mobbingi ve ayrımcılığı sineye çekmek zorunda bırakmakta, şikâyet mekanizmalarının kullanılmasının, örgütlenmenin ve hak aramanın önüne geçmektedir. Performans yarışı da ev ve bakım yükümlülüğünü taşıyan kadınlar açısından çok daha fazla çabayı gerektirirken yine baskıyı artıran bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı iş bölümünün sonucunda kadınların, çalışma yaşamında, kamu ya da özel sektör fark etmeksizin, daha çok emeğin yoğun olduğu işlerde istihdam edildikleri görülmektedir. Kadınlar genellikle düşük beceri ve sorumluluk isteyen işlerde istihdam edilmekte, hizmet ve bakım emeğinin devamı olan işlerde çalışmaktadır. İşgücü piyasasının cinsiyet temelinde bölünmüşlüğü, kadın çalışanları daha düşük ücretlere ve daha kötü çalışma koşullarına mahkûm edip, emek yoğun, güvencesiz, kayıt dışı ve örgütsüz işlere itmektir. Yapılan birçok araştırmaya göre, kadınların harcadığı emek gücünün yüzde 80’ini karşılıksız emek gücü oluştururken, erkeklerin harcadığı emek gücünün yüzde 83’ünü ise ücretli emek gücü oluşturmaktadır. Öte yandan, kadınların büyük mücadeleler ile kazandığı hukuksal haklar yeni pazarlıklarının hedefine konulmaktadır. Ataerkil kapitalist sistem, ekonomik krizlerle, süregelen cinsiyetçi politikalarla, kadın ve LGBTİ+ düşmanı söylemlerle kadınların yaşam alanlarını daraltmaya çalışmaktadır.

Çocuk istismarını meşrulaştıran 4. yargı paketi, İstanbul Sözleşmesi’nin geri çekilmesi, 6284 sayılı yasanın kaldırılmasına yönelik tehditler, karma eğitime yönelik müdahaleler, evlilik yaşının indirilmesine dair tartışmaların tümü kadınların güvenliği ve hakları açısından risk oluşturmasının yanı sıra, kadınları emek sürecinden, kamusal alandan kopartarak güçsüzleştirme, denetim ve tahakküm altına alma ve var olan eşitsizlikleri daha da ağırlaşmasına sebep olmaktadır.

Kadınların haklarına ve kazanımlarına dönük tüm bu kadın düşmanı politikalarda gerici vakıf, tarikat ve cemaatler devreye sokulmaktadır. Eğitim müfredatında yapılan değişikliklerle hazırlanan kitaplarda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler fitrata bağlanırken, kadınların ikincil konumda

## **EĞİTİM NOTLARI**

olduğu öğretilmeye çalışılmaktadır. Hayatın her alanında gericalik hâkim hale getirilmeye çalışılırken, kadınların Medeni Kanun'la korunan hakları gasp edilmekte, yerine şerri hukuka uygun düzenlemeler yapılmakta ve kadınların yaşam tarzına dönük müdahaleler artmaktadır. Kadınların neyi giyeceği, hangi saatlerde dışarıya çıkacağı üzerinden "makbul kadınlık" tarihlendirilmektedir.

### **Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştığı Sorunlara Karşı Çözüm Önerilerimiz**

- İş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları kapmasında, ev ve bakım yükümlülüklerini kadına yükleyen bir anlayışla kadınlar için kurgulanan esnek (yarı, kısmi, uzaktan, tele vb.) zamanlı çalışma biçimleri terk edilmelidir. Bu kapsamda;
  - a) Güvenceli ve tam zamanlı, hak kayıpları yaratmayan çalışma esas alınmalıdır.
  - b) Ev ve bakım (çocuk, yaşlı, hasta vb.) sorumluluklarını yalnızca kadına yükleyen anlayıştan uzaklaşılmalı, bu anlayışı uygulamada ve zihniyette ortadan kaldıracak politikalar geliştirilmelidir.
  - c) Kamu kreşleri yeniden açılmalıdır. Kadın erkek fark etmeksizin ve istihdam biçimine bakılmaksızın en az 50 çalışanın olduğu iş yerlerinde, tüm çalışanların yararlanacağı ücretsiz, nitelikli, anadolinde ve gerektiğinde 7/24 hizmet verecek kreşler açılmalıdır.
  - d) Hamileliğin tespit edildiği andan itibaren, süt izinlerinin bitimine dek kadınlara nöbet, saha, arazi, vb. görevler verilmemeli, hiçbir fazla çalışma dayatılmamalıdır.
  - e) Doğum öncesi ve sonrasında kadının ihtiyacına göre kullanabileceği en az 32 hafta ücretli doğum (analık) izni uygulanmalıdır.
  - f) Analık izni bitiminden çocuğun ilköğretim yaşına kadar anneye ve babaya ayrı ayrı ücretli ve devredilemez en az 1'er yıllık ebeveyn izni hakkı verilmelidir. ILO standartları ve kamu emekçisi kadınların fiziksel ve sosyal koşulları dikkate alınarak, çalışan hamile kadına doğum öncesi 8 hafta, doğum sonrası 24 hafta olmak üzere en az 32 hafta ücretli doğum izni verilmelidir. Doğum sonrası ücretli-ücretsiz izin ile süt izni kullananlar sosyal ve özlük hak kaybı yaşamamalıdır.

- g) Süt izinlerinin kullanımının önündeki her türlü yasal ve fiili engel kaldırılmalıdır. Süt izni kullanan kadınlar hiçbir hak kaybına uğratılmamalıdır.
- h) Eşdeğer işe eşdeğer ücret politikası esas alınmalı, parçalı istihdam politikalarından vazgeçilmeli, güvenceli çalışma esas alınmalıdır.
- i) Mobbinge, şiddete, tacize ve istismara uğrayan kadın emekçilerin tayin ve yer değişikliği talepleri herhangi bir belge ibrazı istenmeksizin kabul edilmelidir.
- j) Kadınların çifte mesaisi göz önünde tutularak erken emeklilik ve yıpranma payı sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmelidir.
- Grevli, gerçek bir toplu sözleşme yasası yapılmalı, kadınların görüşmelerde temsiliyeti sağlanmalıdır. TİS görüşmelerinde kadın talepleri ayrı bir başlıkta ve gündemle ele alınmalı, mutabakat metninde de aynı şekilde tek başlık altında toplanmalıdır.
  - ILO'nun 190 sayılı şiddet ve tacizin önlenmesi sözleşmesi imzalanmalıdır. Kadınlara ve LGBTİ + lara uygulanan ayrımcılık, şiddet, taciz, mobbing son bulmalı, cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir çalışma yaşamı ve ortamı sağlanmalıdır.
  - 8 Mart'ta tüm kamu çalışanı kadınların ücretli izinli sayılması için yasal düzenleme yapılmalıdır.
  - İstanbul Sözleşmesi'nin feshi iptal edilmeli, sözleşmenin etkin bir biçimde uygulanması sağlanmalıdır.
  - Nüfusu 50 bini geçen belediyelerde şiddete ve istismara uğrayan kadın ve çocuklar için sığınma evleri açılmalı, sığınma evlerinin uluslararası standartlara uygun hizmet verecek hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bu hizmetlerden trans kadınların da yararlanması sağlanmalıdır.
  - Kamuda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ve kadınların yönetim düzeylerinde yer almalarını sağlamak için cinsiyet eşitliği sağlayan mekanizmalar uygulanmalıdır.
  - Eğitim alanında müfredat toplumsal cinsiyet eşitliği esas alınarak yeniden düzenlenmeli, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığının ortadan kalkması için okul öncesinden itibaren tüm kademelerde toplumsal cinsiyet eşitliği zorunlu ders olarak okutulmalıdır.

## **EĞİTİM NOTLARI**

- İşe alımlarda, her türlü atama, terfi ve görevde yükselmede kadın sayısının erkek sayısından az olmaması sağlanmalı, cinsiyet eşitliği esas alınmalıdır.
- Kamuda üst düzey yöneticilerin %90'dan fazlası erkeklerden oluşmaktadır. Bu uçurumun giderilmesi, kadınların, yönetim ve karar mekanizmalarında temsiliyetinin sağlanması için eşit temsiliyet ilkesi temel alınmalı ve bu kapsamda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Genelde ülke bütçesi, özelde kamu kurumlarının bütçeleri, cinsiyet eşitsizliği dikkate alınarak, hizmet veren ve alan tüm kadınlar açısından bu eşitsizliği giderme temelinde oluşturulmalıdır.

## SENDİKAL ÖRGÜTLENME VE İLETİŞİM

Dr. Erkan AYDOĞANOĞLU\*

### Giriş

Sendikal hareket, ilk ortaya çıktığı günden bugüne kuşkusuz pek çok değişiklik yaşadı. Yaşanan değişikliklere bakıldığında önemli bir kısmının sadece sendikaların kendi olağan gelişim evrimi ile sınırlı olmadığı görülüyor. Kapitalizmin çıkarlarını tehdit ettiği zaman yasaklanan sendikalar, fiili olarak kurulan ve her türlü yasağa rağmen mücadele eden emekçileri etrafında toplayabilmeyi başardıkça işçilerin en kapsamlı birleşme ve mücadele merkezleri olarak kendilerinden söz ettirdiler.

Sendikaların 20. yüzyılda etkili bir güç olarak gelişmesi ve yaygınlaşması, sermayenin karşı manevralar geliştirerek sendikaları ve üyelerini denetimi altına almaya çabalarını beraberinde getirdi. Geçmiş tarihsel deneyimlerinden dersler çıkaran burjuvazi, sendikaları sistemle bütünleştirmek, onları etkisizleştirmek için dönem dönem çeşitli tavizler vermekten kaçınmadı. Verilen tavizler ve geliştirilen politikalar sonucunda pek çok ülkede sendikaların büyük bölümünün emekçilerin değil, sermaye ve iktidarların yanında yer aldığı görüldü.

Sendikalar için örgütlenme hayati öneme sahip bir konudur. Örgütlenme için geliştirilecek strateji ve politikalar kadar, bu politikaları hayata geçirilebilecek yol ve yöntemlerin yaratılması ve uygulanması da önemlidir. Tarihselliği içinde sendikaların geçirmiş olduğu evrim, sendikaların temel işlevlerini yerine getirmesi yanında, bu işlevlerini yerine getirmek için kullanılan araçlar ve yöntemlerin ne kadar zengin olduğunu göstermiştir.

Sendikal hareket, ilgili ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullarından önemli ölçüde etkilenir. Siyasal iktidarların emekçi hareketi karşısındaki tavrı, emekçilerin toplumsal olaylar karşısındaki duyarlılıkları ve bu olaylara bakışı, toplumsal olayların yoğunluğu, diğer toplum kesimlerinin emek hareketi konusundaki düşünce ve yaklaşımları, emekçilerin bilinç düzeyi, deneyim ve kazanımları, ortak hafızalarının olup olmadığı, kamuoyunun sendikal hareket karşısındaki tutum ve davranışları, devletin bu konuda izlediği politika vb. gibi unsurlar sendikal mücadele üzerinde etkili olan başlıca etmenlerdir.

---

\* Eğitim Sen Eğitim Uzmanı.

## **EĞİTİM NOTLARI**

Sendikaların, içinde buldukları koşullar konusunda, genellikle yüzeysel tespitler yapıldığı ve bu tespitlerin, yaşanan sıkıntıların çözümünde çoğu zaman yetersiz kaldığı biliniyor. Bu nedenle, sendikal mücadelenin bugün içinde bulunduğu durumdan daha ileri bir noktaya taşınması, öncelikle sendikaların ve sendikal örgütlenme konusunda farklı yönleriyle ele alınmasını, alanda yaşanan sorunların tespit edilip, örgütlenmeye ilişkin strateji ve politikaların oluşturulmasını gerektiriyor.

### **ÖRGÜTLENME VE İLETİŞİM**

Kapitalizm bireyleri bencil insanlar olarak yetiştirmeyi hedefler. Onları hiçbir zaman gerçekleştirecek sahte umutlarla çalıştırır ve yaşatır. Birbiriyle, yan yana çalıştığı arkadaşıyla rekabet içine sokar, kimseye güvenmemesini öğütler. Böylece emekçiler kendilerine ve potansiyel güçlerine yabancılaşırlar. Çevrelerinde yaşanan olaylar ve olgular arasında bağ kurmaları engellenir. Görüntü ile gerçek arasındaki ilişki örgütlenme yoluyla kurulabilir.

Bir sendikanın hedeflerine ulaşabilmesi için, örgütlendiği alana ve ihtiyaçlarına göre oluşturduğu organların bir makinenin parçaları gibi düzenli ve uyumlu çalışması son derece önemlidir. Sendikalar aynı zamanda canlı organizmalardır. Bir organizmanın canlılığını sürdürebilmesi için en önemli nokta, yaşamsal gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Sendikalar için en temel yaşamsal gereksinimlerin başında örgütlenme gelir.

Sendikal yapıları canlı tutmak ve yeni kazanımlar sağlamak açısından örgütlenmenin sürekliliği, gücü ve etkinliği büyük önem taşır. Sendikaların gücü, örgütlenme kapasiteleri ve üyeleriyle arasındaki bağların ya da iletişimin sağlamlığıyla ölçülür. Üyeleriyle iletişimini iyi kuramamış sendikalar, üye sayıları ne kadar çok olursa olsun sınıf hareketine, sendikal mücadeleye ve demokratikleşme mücadelesine yeterince katkıda bulunamazlar.

Örgütlenme çalışmaları, sendikal emekçilerin yalnızca kendi sorunlarını ortadan kaldırmaları için değil, emekçilerin ortak çıkarlar etrafında, aynı hedefler doğrultusunda hareket etmesinin olanaklarını yaratmak açısından da önemlidir. Örgütlenme için geliştirilecek politikalar kadar, bu politikaları hayata geçirilebilecek üye ve kadroların uygulanacak yol ve yöntemleri benimsemesi ve içselleştirmesi gerekir.

Gerçekten güçlü bir sendika olabilmek, sendika üyelerinin sendikal politikalara doğrudan katılması, bu politikaların oluşmasında belirleyici

olması, sendikaların en geniş emekçi kesimin iradelerini yansıtmak gibi somut uygulamaların hayata geçirilmesi ile mümkündür. Uzun mücadeleler sonucunda kurulan ve bugünlere gelen sendikalar, ancak o zaman emekçiler için birer örgütlenme, dayanışma ve mücadele merkezleri haline gelebilir.

## **EMEKÇİLERLE İLETİŞİM NASIL KURULMALI?**

İşçi ve emekçilerin toplumsal yaşamda karşı karşıya geldikleri sorunları doğru anlamalarını yardımcı olmak, onların dikkatlerini en önemli ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlara çekmek, sendikal ve siyasal mücadeleye kazanmak için nasıl bir yol izlenmeli, nasıl bir dil kullanılmalıdır? Sendikal örgütlenmenin ihtiyaç olarak görülmediği, emekçilerin sendikalara güveninin son derece sınırlı olduğu günümüz koşullarında bu soruya nasıl yanıt verilmesi gerektiği büyük önem taşır.

İnsanları örgütlü mücadeleye kazanmada bire bir ve yüz yüze ilişki, özellikle sözlü iletişim belirleyici yere sahiptir. Sendikal örgütlenme yapacak kişi karşısındakini dinleyip anlamaya özen göstermeden, söyleyeceklerini sadece karşısındakine aktarmaya odaklanırsa sonucun çoğu zaman hüsrana olmasına kaçınılmazdır. Çarpıtılmış bilinçleri doğrultabilmek için, öncelikle insanların duygu ve düşünceleri ile bağ kurmayı ve anları anlamayı öğrenmek gerekir.

Emekçilerin insanca yaşayacak çalışma ve yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak, kazanılmış haklarını korumak ve sınıf mücadelesinin bir parçası haline getirmek için sendikaların üyeleri ve toplumla güçlü bir iletişim ağı ve etkili bir örgütlenme politikasının oluşturulması sendikaların sadece iş yerlerinde değil, toplumda da daha aktif ve etkili olmalarını sağlar.

Emekçilerin çalışma ve yaşam koşullarını, mevcut bilinç düzeyini ve burjuvazi tarafından 7 gün 24 saat yazılı, görsel, işitsel aygıtlarla kendilerine dikte edilen çarpıtmaları göz ardı ederek, sadece önceden kurgulanmış/ezberlenmiş ifadelerle gerçekleri açıklamaya çalışmak başarılı olmak için yeterli değildir. Sendikaların mücadele hedeflerine ulaşmak için etkili bir iletişim stratejisi benimsemeleri gerekir. Sendikal iletişim, sendika içi ve dışındaki kişi ve yapılarla etkili bir iletişim kurmayı içerir. Sendikal iletişimin alt başlıkları şunlardır:

**İç İletişim:** Sendikaların üyeleriyle etkili bir iletişim kurması, örgüt içinde birlik, örgütsel bütünlük ve kolektif güç oluşturmanın temelini oluşturur. İşçi temsilcileri, düzenli toplantılar ve iletişim araçları kullanarak üyeleri bilgilendirmeli ve onların görüşlerine önem vermelidir. İç iletişimi güçlü

## EĞİTİM NOTLARI

olan sendikaların üyeleri örgütsel karar alma süreçlerine daha fazla katılır ve demokratik merkezîyetçilik ilkesinin aşağıdan yukarıya işleyişi daha güçlü olur.



**Dış İletişim:** Sendikaların, işverenler başta olmak üzere genel ve özel kamuoyuyla, diğer sendikalar, emek ve meslek örgütleriyle etkili bir dış iletişim sürdürmesi örgütlenme politikalarının başarısı açısından önemlidir. Sendikaların ekonomik, sosyal ve demokratik taleplerini ve hedeflerini net ve anlaşılır şekilde ifade etmesi emekçilerin ve toplum desteğini kazanmak açısından önemlidir. Sendikaların taleplerini savunurken sadece söylem odaklı olmaktan çok çözüm odaklı iletişim stratejileri benimsemesi halinde sendika üyeleri ve üye olmayan emekçilerin desteğini/onayını almaları kolaylaşır.

**Bilgi Akışı:** Sendikalar, üyelerini iş yeri ve iş kolundaki gelişmelerden haberdar etmeli ve aynı zamanda üyelerden gelen geri bildirimlere açık olmalıdır. Bilgi akışı, emekçilerin sendika faaliyetleri hakkında bilinçlenmelerini ve sendikal çalışmalara olanakları ölçüsünde katılmalarını teşvik edici bir işlev görür. Emekçilerle etkili iletişim kurmak onların bilinçlenmesine katkı sağlar ve iş yerinde daha demokratik, daha adil ve eşit ilişkilere dayalı bir çalışma ortamının oluşturulmasına yardımcı olur.

**Eğitim ve Bilgilendirme:** Üyelerin ve toplumun sendika ve çalışma hakları konusunda bilinçlenmesi, sendikal etkinliği artırır. Eğitim programları, seminerler, broşürler ve diğer bilgilendirici materyallerle, sendika üyelerini ve iş yeri temsilcilerini güçlendirmek önemlidir. Bunun için sendikal faaliyetleri zenginleştirmek, sosyal medya ve dijital iletişim araçlarını kullanmak

sendikaların geniş emekçi kitlelere ulaşmasını kolaylaştırır. Sosyal medyanın ve web sitelerinin etkin kullanımı, diğer dijital platformlar, sendikaların görüşlerini hızlı bir şekilde paylaşmasına, sendikaların hedef kitesinden ve kamuoyundan destek almasına olanak tanır.

**Çeşitlilik ve Katılımcılık:** Sendikalar yapısı gereği farklı din, dil, cinsiyet, etnik kimlik ve siyasi görüşten insanları temsil etmeli, onların taleplerine duyarlı olmalıdır. Çeşitlilik, sendikaların daha güçlü ve kapsayıcı bir temsil sağlamasına yardımcı olur. Sendikalar, emekçiler arasında din, dil, ırk, siyasi görüş ayrımı yapamazlar. Gerçek sendikalar, farklı görüş ve düşünceden emekçileri bölerek ayırtırmak için değil, ortak talepler etrafında birleştirmek için vardır.

## **SENDİKAL ÖRGÜTLENMENİN BİÇİMİ**

Sendikal örgütlenmenin en önemli ayaklarından birisi, örgütlenmenin yaygınlığıdır. Emekçilerin en geniş kesimini çatısı altında toplayan sendikaların mümkün olduğu kadar geniş bir alanda faaliyet göstermesi, tanınması ve benimsenmesi, sendikal örgütlenme açısından son derece önemlidir.

Sendikal örgütlenme faaliyetlerinin bir diğer ayağını ise örgütlenme faaliyetlerinin biçimi oluşturur. Pek çok sendika, kendisi için en uygun zamanda örgütlenme dönemleri belirler ve örgütlenme faaliyetleri yoğun olarak bu dönemler içine sıkıştırılır. Oysa örgütlenme çalışmaları dönemsel olarak değişebileceği gibi, aynı zamanda sürekli ve dinamik bir yapıda olmak zorundadır. Örgütlenme faaliyetinin sürekliliği içinde, bazı dönemlerde yoğunlaşma olması kaçınılmazdır. Ancak bu yoğunlaşma, örgütlenme çalışmalarının istikrarlı ve sürekli bir şekilde sürdürülmesini olumsuz etkilemiyorsa anlamlı olur.

Belirli bir etkinlik ve dinamizmde belirlenen ve geliştirilen sendikal örgütlenme politikaları, sendikal örgütlenmenin önünü açar ve sendikalara daha etkin ve güçlü bir yapı kazandırır. Üyelerini sendikal bilinç ve onun bir üst aşaması olan sınıf bilinci ile donatmış bulunan sendikaların örgütlenme pratiklerinin daha gelişkin olduğu bilinmektedir. Bu gelişkinlik, örgütlenme, sendikal eğitim ve diğer pek çok konuda sendikalar için ciddi imkanlar ve kazanımlar yaratır.

Örgütlenme çalışmaları, sendikal emekçilerin yalnızca kendi sorunlarını ortadan kaldırmaları için değil, emekçilerin ortak çıkarlar etrafında, aynı hedefler doğrultusunda hareket etmesinin olanaklarını yaratmak açısından da önemlidir. Mevcut kapitalist sistemde ekonomik-toplumsal ve siyasal yapılanma

## EĞİTİM NOTLARI

'bireyciliği', yalnızca 'kendini düşünmeyi' öne çıkarmakta ve bu ideolojik atmosfer emekçilerin tüm yaşamını kuşatmaktadır. Bu kuşatmayı kırmanın yolu, emekçilerin birlik ve dayanışma içinde olmasını sağlamak, örgütsüz emekçileri kazanmaktan geçer.



Sendikaların emekçiler için bir çekim merkezi olması her şeyden önce üyeleri ile bütünleşmesine bağlıdır. Üyeler ise hizmeti iş yerlerinde üretmekte ve iş yerlerinde bir araya gelmektedir. İş yerleri aynı zamanda emek-sermaye çelişkinin en açık şekilde gerçekleştiği yerlerdir. Bu nedenle, iş yeri çalışması temel alınmadan önerilecek her çalışma ve örgütlenme tarzının başarısızlığa mahkûm olduğu söylenebilir.

İş yeri ile sendika arasında bağı kuracak olan iş yeri temsilcilikleridir. Atlacak adımlardan ilki, iş yeri temsilciliğinin önemsenmesi ve temsilciliklerin örgütlenmesi için özel çaba sarf edilmesidir. İşyeri temsilciliklerini, iş yerlerindeki sorunlara müdahale eden, iş yerlerinin bilgisini sendikaya taşıyan ve sendikadaki gelişmeleri iş yerlerine ulaştıran bir noktadan değerlendirilmek gerekir. Böylece sendika ya da onun iş yerindeki temsilcisi, sorun yaşanan iş yerlerine en kısa sürede müdahale etme kabiliyeti kazanacaktır.

İş yerlerinde karşılaştığımız 'sendikalar bir şey yapmıyor' eleştirisi çok sık rastlanan bir eleştiridir. Kitleler sendikalarda, ancak maddi bir çıkar sağladıkları, orada birleşmiş olmanın gücünü hissettikleri ölçüde toplanır, sendikal örgüt içinde mücadele edebilir. Bu gerçekleşmediği zaman mevcut 'mesleki' bilinçlerinin doğal bir sonucu olarak 'umutsuzluğa' kapılabilir, geri durabilirler. Bu noktada yapılması gereken önce sorunu tespit etmek, sonrasında bu umutsuzluğu umuda dönüştürmek için somut adımlar atmak (onlarla daha fazla iletişim kurmak, ortak paylaşımlarda bulunmak vb.), mevcut 'meslek bilinci'ni öncelikle sendikal bilince dönüştürmektir. Sendikal mücadele için meslek bilinci

yeterli değildir. Sendikal bilinç, sendikal örgütlenme ve mücadele için zorunlu olan en temel bilinç düzeyini ifade eder.

## **İÇ ÖRGÜTLENME / DIŞ ÖRGÜTLENME**

Sendikaların üyelerini bir arada tutabilmesi, sendikada örgütleyebilmesi için en önemli araçlarından birisi iç örgütlenme, diğeri ise dış örgütlenmedir. Bu amaçla örgütlenme çalışmaları temelde iki yönlü olarak yürütülür. Bunlardan birincisi her sendikanın yapması gereken 'örgütülülerin örgütlenmesi' (iç örgütlenme), diğeri ise 'örgütsüzlerin örgütlenmesi' (dış örgütlenme)dir.

Sendika üyelerinin sendikal eylem ve etkinliklerle yeniden örgütlenmesi, başka bir ifade ile sendikal mücadele sürecine daha fazla katılması iç örgütlenme bakımından son derece önemlidir. İç örgütlenmesi güçlü olan bir sendika, gerek kendi içinde oluşturduğu bütünlük ve gerekse dışarıya karşı verdiği güçlü görüntü ile emekçiler içinde daha fazla çekim alanı yaratabilir.

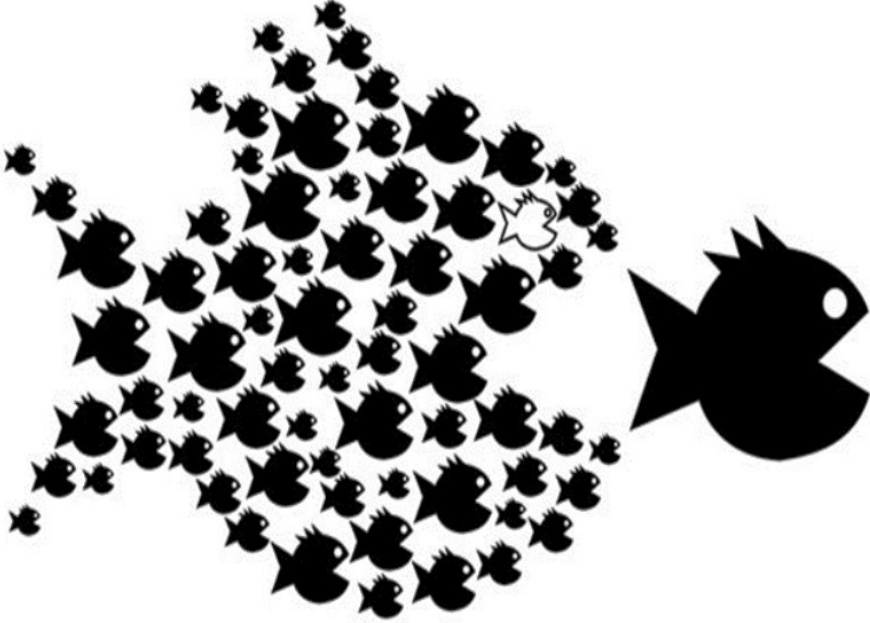
Örgütlenme kültürü oluşturmanın ilk adımı, iç örgütlenme pratiklerini hayata geçirmekten geçer. İç örgütlenme, sendikanın var olduğu, geçmişten bu yana belli bir sendikal faaliyet sürdürülen iş yerleri için söz konusudur. Bu örgütlenme biçimi, üyelerin sendikal konularda daha aktif olmasının önünü açar ve temsilcilerin örgüt kültürü çerçevesinde eğitilmesini gerektirir. Dış örgütlenmede ise, sendika kadroları, sendikanın örgütlü olmadığı iş yerlerindeki emekçileri sendikalı yapmak için çalışır. Yeni iş yerlerinde örgütlenmek, başından itibaren disiplinli bir plan ve tüm emekçileri ortak çıkarları etrafında birleştirmeyi hedef olarak belirlemekten geçer.

Sendikal alanda yaşanan saldırıların kitleler tarafından kavranması için bildiri, afiş gibi uygulamalardan, panellerle, iş yeri gezileriyle, iş yeri toplantılarıyla sendikalarda aydınlatma ve eğitim etkinlikleriyle, emekçilerin ülke genelinde birlikteliklerinin sağlanması yolunda önemli adımlar atılabilir. Bu noktada, sendikal eğitim çalışmalarının iş yeri temsilcileri aracılığıyla özellikle iş yerlerine taşınması son derece önemlidir. Bu faaliyetlerin sadece sendika üyelerini değil, sendika üyesi olmayanları da kapsaması amaçlananın çok ötesinde bir etki yaratacaktır.

Sendikalarda, sendika içi demokrasinin yerleştirilmesi ve geliştirilmesi sendikal örgütlenme açısından önemli bir diğer konudur. Sendikal bürokrasiden çok, demokratik mekanizmaları çalıştıracak eylemler içerisine girmek sendikalar için zorunludur. Demokratikleşme ile sendikal hareket arasındaki ilişki, temelde

## EĞİTİM NOTLARI

iki yönlü olarak gelişir. Bir ülkede, sendikal hareketin varlık kazanabilmesi ve güçlenmesinin temel siyasal koşulunun demokratikleşme olduğunu söylemek ne kadar doğru ise, o ülkede demokratikleşmenin gerçeklik kazanabilmesinin geniş ölçüde sendikaların, sendikal hareketin canlılığına ve etkinliğine bağlı olduğunu söylemek de aynı ölçüde önemlidir.



Sendikal örgütlenme politikalarının somutlaştırılması için dikkat edilmesi gereken noktaları temel başlıklar altında şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sendikal faaliyetler içinde örgütlenmeye yönelik çalışmaların ayrımı ve önemi öncelikli olarak tespit edilmelidir.
- En alt birimden başlayarak her aşamada örgütlenme programı oluşturulmalı, oluşturulan programlar istikrarlı bir örgütlenme çalışmasıyla hayata geçirilmeli ve mutlaka denetlenmelidir.
- Örgütlenme stratejileri çerçevesinde çalışan sayısı ve yoğunluğu dikkate alınarak bölge, il, iş yeri hedefleri doğru belirlenmelidir.
- Stratejilere uygun program ve projeler oluşturulmalı, yöntemler (taktikler) geliştirilmeli ve örgütlenme çalışmalarında yükün yöneticiler, temsilciler ve hatta üyeler arasında paylaştırılmasına özen gösterilmelidir.

- Sendikal örgütlenmede ilk adım, umutsuzluk ve yılgınlıktan uzaklaşmak olmalıdır. Bu nedenle; “İnsanların gündemi farklı, çok duyarsızlar”, “Kimse bizi dinlemiyor”, “Daha fazla üye yapamıyoruz”, vb. gibi yaklaşımlar derhal terk edilmelidir.
- Sendikal örgütlenmede mucize yoktur. Sendikalar somut durum değerlendirmesine dayanarak, kendi güçleri ile kazanımlar sağlar ve üyelerinin sorunlarını çözmeye çalışır. Dolayısıyla sendikal örgütlenme çalışmalarında kesinlikle, “sendikamız bütün sorunları çözer!” yaklaşımı içine girilmemelidir.
- Tüm bu yaklaşımlar yanında örgütlenme faaliyetlerinin, genel kurul ve tüzük başta olmak üzere, çeşitli sendikal kararlarla örgütsel bir görev olarak tanımlandığı unutulmamalıdır.
- Örgütlenme çalışmalarında hedefler somut belirlenmeli, yürütülecek çalışmalar somut verilerden hareketle yapılmalıdır. Bunun ilk adımı ise örgütlenme çalışmasına başlamadan önce sendikal çalışma yapılacak alanın sayısal, sosyal, kültürel ve hatta siyasal yapısına ilişkin bilgi toplamak olmalıdır.

### **Son Söz**

Günümüzde sendikal hareketin canlanması ve yeniden güçlenmesi sorunu, sendikaların önünde bir zorunluluk olarak durmaktadır. Güçlü bir sendikal hareketin yaratılması, kendisini öncelikle sendikaların kendini muhalefet örgütü olarak değil, bir emek ve mücadele örgütü olarak görmesinden ve örgütlenme politikalarını buna göre oluşturmasından geçmektedir.

Emek ile sermaye arasındaki ilişkiler alanında, emekçi kitlelerin tarih boyunca kullandığı mücadele biçimleri sendikaların mücadele hattı içinde geçmişte olduğundan daha yoğun bir şekilde yer almalıdır. Buna ek olarak özellikle iletişim teknolojilerinin son derece geliştiği günümüz koşullarında emekçilerle sendikal iletişim ve etkileşimi güçlendirecek yeni teknolojilerin sendikal örgütlenmeyi besleyen ve güçlendiren olanaklarından mutlaka yararlanılmalıdır.

Tarihe damgasını vuran güçlü sınıf hareketleri sendikaların güçlü olduğu, geniş emekçi kitleleri harekete geçirebildiği zamanlarda ortaya çıkmıştır. Güçlü sendikalar ise, emekçiler arasındaki bütün mesleki, cinsel, etnik, siyasi vb. ayrımların aşılması ve emekçilerin bütün farklılıklarıyla kendilerini aynı sınıfın üyesi olarak görmeye başlamaları ile oluşur. Emekçiler, kendilerini bir sınıfın

## **EĞİTİM NOTLARI**

üyeleri olarak görüp örgütlenirlerse, kendi karşıtlarını daha iyi tanımaya başlar, kendi sınıf çıkarları için örgütlenmeye çalışır ve mücadele eder.

Sendikaların emekçilerin güvenini yeniden kazanabilmesi, her şeyden önce güvensizliği yaratan nedenlerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle sendikaların kimi temsil edeceği, hangi sınıfın çıkarlarını temsil edeceği ve belki de en önemlisi, bu çıkarları nasıl bir örgütlenme ve mücadele tarzı üzerinden gerçekleştireceği sorularına doğru yanıtlar vermek gerekmektedir. Ancak o zaman sendikaların kendilerini aşağıdan yukarıya yenilemeleri ve emekçilerin güvenini yeniden kazanmaları mümkün olacaktır.





**KONFÜÇYÜS (M.Ö. 551 – 479)**

***Bazısı bilmez, bilmediğini bilmez; o ahmaktır, ondan uzak durun!***

***Bazısı bilmez, bilmediğini bilir; o cahildir, onu eğitin!***

***Bazısı bilir, bildiğini bilmez; o uykudadır onu uyandırın!***

***Bazısı bilir, bildiğini de bilir; o kişi bilgedir, onun peşinden gidilir!***

